

SİYAH FEMİNİZM VE KESİŞİMSELLİĞE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

A CRITICAL APPROACH TO BLACK FEMINISM AND INTERSECTIONALITY

Kübra BATU*, Aydın GÖRMEZ**

Öz

Siyah feminizm, siyah kadınların deneyimlerini ve mücadelelerini ele alan bir feminizm dalıdır. Bu hareket, 1960'ların sonlarında, beyaz olmayan kadınların sorunlarını genellikle göz ardı eden veya marjinalize eden beyaz feminist harekete bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Siyah feminizm, siyah kadınların hayatlarındaki ırk, cinsiyet ve sınıfın kesişimselliğini vurgulamayı ve onların özgürleşmesi ve güçlendirilmesi için mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Alt kategorilere ayrılmanın mücadelede güç bölünmesine sebep olacağını düşünen beyaz feministlerin eleştirilerine rağmen, siyah feminizm daha kapsayıcı ve adil olma ilkesiyle çok boyutlu kimliklerin varlığını akademik literatüre taşımıştır. Bu çalışmanın temel amacı, siyah feminizmin tarihi, ideolojisi ve Kimberlé Williams Crenshaw'un kavramsallaştırdığı kesişimsellik kavramı hakkında temel bilgiler vererek örnekler eşliğinde eleştirel bir bakış ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: ırkçılık, kesişimsellik, sınıf ayrımı, siyah feminizm.

Abstract

Black feminism is a type of feminism that addresses the experiences and struggles of black women. This movement emerged in the late 1960s as a response to the predominantly white feminist movement that often neglected or marginalized the experiences of women of color. Black feminism aims to highlight the intersectionality of race, gender, and class in the lives of black women and to fight for their liberation and empowerment. Black feminism has brought the existence of multidimensional identities to academic literature with the principle of being more embracing and fairer although the criticism of white feminists who thought that dividing into subcategories would cause a division of power in the struggle. The main purpose of this study is to provide a critical approach to black feminism and intersectionality giving details about the history and ideology of black feminism and intersectionality conceptualized by Kimberlé Williams Crenshaw with examples.

Keywords: racism, intersectionality, class distinction, black feminism.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, kubrasedimbatu@gmail.com, ORCID: 0009-0008-3854-224X.

**Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, aydingormez@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7148-9630.

GİRİŞ

Feminizm, temelde kadın erkek eşitliğine inanan, kamu ya da özel bütün alanlarda kadınlara yönelik tahakkümün ortadan kaldırılıp kadınların meşru haklarına ulaşması için ataerkil yapılarla mücadele eden bir yaklaşımdır. Feminizmin ortaya çıkışı, genel olarak 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. O dönemde kadınların toplumsal ve siyasi hakları konusunda büyük bir farkındalık oluşmuştu ve kadınlar da bu haklarını talep etmeye başlamışlardı. Feminizmin doğuşu aslında daha öncelere, yani Fransız Devrimi dönemine kadar uzanır. Fransız Devrimi'nde, eşitlik, özgürlük ve adalet fikirlerinin öne çıkması kadınların da haklarını talep etmelerini sağlamıştı. 19. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan sanayileşme süreci ise kadınların işgücüne dahil olmalarına ve kendi ayakları üzerinde durmalarına imkân tanıdı. Bu da kadınların toplumda daha fazla var olmalarını ve haklarını daha yüksek sesle dile getirmelerini sağladı. Böylece, kadınların toplumsal eşitliği ve özgürlüğü adına mücadele eden hareketler ve gruplar ortaya çıkmaya başladı.

Toplumda radikal değişimlere sebep olan bu akımın toplum tarafından benimsenmesi elbette kolay olmamıştır. Bu sebeple feminizmle kazanılan haklar tek seferde değil dönemler daha doğrusu dalgalar halinde gerçekleşmiştir. Dalga metaforunu ilk olarak 1968'de Martha Weinmar, New York Times'ta yazdığı "İkinci Feminist Dalga" adlı makalesinde kullanmıştır (Lear, 1968). Feminizm dalgaları, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda ortaya çıkan farklı düşünce ve hareketlerin zaman içinde evrilmesi olarak tanımlanabilir. Her biri belirli bir zaman dilimini kapsayan ayrı dönemlerde meydana gelen toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik değişimlere yanıt olarak şekillenmiştir. İlk dalga feminizm, 19. yüzyıl ortaları ve sonrasında kadınların siyasi hakları ve oy kullanma hakkı için mücadele ettiği dönemi kapsar. Bu dönemde kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olmak için yoğun bir çaba harcadılar ve birçok ülkede oy kullanma hakkı kazanmayı başardılar. Ayrıca, kadınların eğitim, iş ve mülkiyet haklarına erişimi de bu dönemde arttı. Birinci dalga aslında 1848 yılındaki dünyanın ilk kadın hakları bildirgesi olarak kabul edilen Seneca Falls Bildirgesi ile başlamıştır. New York'ta bir araya gelen kadınlar toplumsal, medeni ve dini hayattaki koşullarını ve bunları iyileştirmek için neler yapılabileceğini tartıştılar. Uzun tartışmalar sonunda 12 maddelik bir çözüm listesi onaylandı. Listedeki en tartışmalı madde ise oy hakkıydı. Bildiri çoğunluğu kadın olan delegelerin oylarıyla kabul edildi. Elizabeth Cady Stanton tarafından yazılan bildiri kadın hakları hareketinin başlangıcı olarak görüldü ve ilerleyen yıllarda oy hakkı için mücadele verecek olan Süfrajjet Hareketi'ni de tetikledi. Amerika'da birinci dalga feminizmin ortaya çıkması kölelik karşıtı hareketle de ilişkilidir. Oy hakkı için mücadele eden kadınlar kölelik

karşıtı eylemlerde de aktif rol alıyordu. Ayrıca siyah kadınlar da oy hakkı mücadelesinde etkindiler. Ama mücadele zamanla kendi içinde ırksal ayrışmalara sebep oldu. Siyah kadınlar, beyaz kadınların önceliği beyazların yaşadıkları sorunlara verdiği öne sürdü. Bu ayrışmaya sebep olan bir siyasi gelişme de 1870 yılında siyah erkeklere verilen oy kullanma hakkıydı. Anayasada yapılan bu değişiklik beyaz kadınları öfkeliendirdi ve harekete daha aktif katılmaları konusunda onları teşvik etti. Eski kölelerin, beyaz burjuva kadınlardan önce oy kullanma hakkı olmasını kabul etmediler ve bunu savunurken söylemlerinin ırkçı, elitist görünmesini önemsemediler. Cady Stanton ve Susan B. Antony'nin editörlüğünü yaptığı *The Revolution* gazetesine yazan bir kadın şu soruyu soruyordu: "Eğer eğitilmiş kadınlar, 'çiftçiler' kadar olup, bu ülkeyi kimin yöneteceğine karar veremiyorlarsa kültürlü olmanın veya beyninizin olmasının önemi nerede kaldı?" (Grady, 2018).

İkinci dalga feminizm, 1960'lı yıllarda ortaya çıktı ve kadınların ev dışındaki iş alanlarında, cinsiyet eşitliği ve cinsel özgürlük talepleriyle kendini gösterdi. Bu dönemde kadınlar, üreme hakları, cinsel özgürlük, evlilik ve boşanma hakları gibi daha geniş bir yelpazedeki konuları ele almaya başladı. Ayrıca şiddet, taciz ve tecavüz kadınların dikkatini çeken temel tartışma konuları arasındaydı. Bu dalganın ana fikri, kadınların kişisel deneyimlerinin siyasi bir boyutu olduğudur. Bu kişisel deneyimler cinsiyet ayrımcılığı, cinsel saldırı, ev işlerinde eşitsizlik ve diğer benzer feminizm konularını içermektedir. 1969'da Carol Hanisch tarafından söylenen "Kişisel olan politiktir" ifadesi ikinci dalga feminizmin sloganı olmuştur. Kişisel olanın politik olduğu düşüncesi, insanların kendi hayatlarına etki eden olayların politik sebepleri olduğunu vurgulamaktadır. Feministler, kadınların kişisel deneyimlerindeki eşitsizlikleri ve ayrımcılığı kabul etmek ve bunlarla mücadele etmek için bir araya gelmiştir. Bu, politik bir hareket olarak, kadınların haklarını arama ve toplumsal değişimi teşvik etme yönünde büyük bir adım atmaya anlamına geliyordu. Dönemle ilgili bir diğer çarpıcı ifade de Fransız yazar Simone de Beauvoir tarafından ileri sürülen "Kadın doğulmaz, kadın olunur" söylemidir. Simone de Beauvoir bu sözle, biyolojik olarak kadın olmayla toplumsal cinsiyet nezdinde kadın olmanın aynı şey olmadığını ifade etmekteydi. Yani, kadın olmanın sadece kadının cinsiyetiyle ilgisi yoktu. Beauvoir, kadınların toplumsal olarak eril bir kültürde büyüdükleri ve bu kültürün kadınlara belli bir rol biçtiği için, kadınların toplumun çizdiği kadın kavramıyla büyütüldüklerini savunur. Böylece, kadın olmanın sadece biyolojik cinsiyete bağlı olmadığını, aynı zamanda bir toplumsal inşa olduğunu belirtir. Aynı yıllarda ortaya çıkan ve amacı siyahların ve diğer azınlık gruplarının haklarını savunup sosyal adalet ve eşitliği sağlamak olan Sivil Haklar Hareketi de siyah kadınların örgütlenip organize olmasına yardımcı olmuştur. Siyah feminizm ve Sivil

Haklar Hareketi birbirlerini destekleyip 20. yüzyılın ortalarında ABD’de ırk ayrımına karşı büyük bir farkındalık geliştirmişlerdir. İş ve eğitimde eşit muamele, oy verme, otobüs ve diğer sosyal alanlarda ayrımcılığın sona ermesi gibi siyahların temel haklarını savunmuşlardır. Siyah kadınlar ırksal paydada birleştikleri bu harekete destek olsalar da yalnızca onların taleplerine odaklanan başka bir hareketin gerekliliği konusunda da hemfikirdiler. Siyah feminizm bu siyasi atmosferde doğmuştur. Hem cinsiyet ayrımına hem de ırk ayrımına karşı çıktığı için Sivil Haklar Hareketi ve feminizmden daha kapsayıcı bir anlayışı benimsemektedir.

Üçüncü dalga feminizm, 1990’ların ortalarından itibaren dünya genelinde kadınların haklarına yönelik artan bir ilgiyle başladı. Bu dönem kadınların, cinsiyet ve cinsel yönelim çeşitliliği, transseksüel ve interseks hakları ile erkeklerin cinsiyet rollerine yönelik sorgulamalarını kapsar. Üçüncü dalganın temel tartışma noktalarından biri de iktidar pozisyonundaki kadın sayılarıdır. İlk kez 1978 yılında gazeteci Marilyn Loden tarafından kullanılan “cam tavan” kadınların üst düzey pozisyonlara yükselmesini önleyen görünmez engelleri ifade eden bir metafordur. Uluslararası Çalışma Örgütü’ne göre cam tavan terimi “nitelikli bir kişinin, bir kuruluşun hiyerarşisindeki ilerlemesinin, çoğu durumda cinsiyetçilik ve ırkçılık olmak üzere bir tür ayrımcılık nedeniyle belirli bir düzeyde durdurulduğu durumlarını ifade eder” (Oto, 2014). Dünya nüfusunun %52’sini kadınların oluşturmasına rağmen prestijli pozisyonların çoğunda erkekler vardır. Örneğin; Türkiye İstatistik Kurumu’nun son raporuna göre Türkiye’de yöneticilerin sadece %20,7’si kadındır (TÜİK, 2023). Nobel barış ödüllü Wangari Maathai bununla ilgili şöyle demiştir: “Ne kadar yükseğe çıkarsan, o kadar az kadın görürsün” (Adichie, 2014, s. 17). Cinsiyet eşitsizliği hem özel hem kamusal alanda kadınların maruz kaldığı ciddi bir sorundur. Stanford Üniversitesi nörobiyoloji profesörü Ben Barres cinsiyet değiştirmeden önceki yıllarda yaşadıklarını anlatırken farklı cinsiyetlere yönelik ayrımcılığın boyutlarını gözler önüne serer. Kişiliğinin, başarılarının, zekâsının değişmemesine rağmen cinsiyet değiştirdikten sonra toplumun aynı olaylara verdiği tepkilerin bambaşka olduğundan söz eder. Cinsiyet değiştirdikten sonra yaptığı ilk seminerde dinleyicilerden biri şöyle der: "Bugün Ben şahane bir seminer verdi! Yaptığı işler, kesinlikle kız kardeşininkilerden çok daha iyi" (Bakırcı, 2017). Ben Barres’in cinsiyet değişikliği sonrası yaptığı işlerde daha fazla takdir ve onay alması toplum bilimciler tarafından cinsiyetçilik olarak adlandırılan bir davranış biçimidir ve aşırıya kaçtığı zamanlarda kadın düşmanlığına, cinsel tacize ve diğer şiddet biçimlerine sebep olabilmektedir.

1.Siyah Feminizmin Ortaya Çıkışı

“Bana bakın! Koluma bakın! Ben toprak çapaladım, tohum ekтім, ahırlara sürüldüm ama hiçbir erkek başıma geçemedi! Ben kadın değil miyim?” (Akbaş, 2022). 1797’de köle olarak dünyaya gelen Isabella Baumfree, kölelik kaldırıldıktan sonra özgür ve güçlü bir kadın aktivist olarak kadınları oy kullanmak için yetersiz görenlerin karşısında söylemişti bu sözleri. 1843’te adını değiştirmek istediğinde, misyonuna uygun olarak, Tanrının hizmetinde gerçeği arayan bir gezgin olduğunu belirtmek için Sojourner Truth ismini seçti. Böylece ismi ona her zaman haklı mücadelesini hatırlatacak hem de kolay hatırlanabilir olduğundan aktivizminde onu daha tanınır kılacaktı. 1851 yılında gerçekleşen Ohio Kadın Hakları Kongresi’nde sorduğu "Ben kadın değil miyim?" sorusu siyah feminizmin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Tong & Botts, 2021, s. 170). Sojourner, siyah bir kadın olmanın getirdiği ayrımcılığa ve sömürüye karşı çıktı ve insanları hem kadın hakları hem de siyah hakları mücadelesinde bir araya getirmeye çalışarak ilk kez 1989 yılında Kimberlé Crenshaw’ın kullanacağı kesişimsellik kavramına 1851 yılından göz kırpmış oldu. Ayrıca, siyah kadınların kendi kimliklerini ve deneyimlerini ifade etmeleri, seslerini duyurmaları ve kendi mücadelelerini yönlendirmeleri için bir ilham kaynağı oldu.

Başlangıçta siyah kadınlar hem oy hakları hem de kölelik karşıtı eylemlerde etkili olmuştu. Beyaz feministler için siyah kadınların desteği başta önemliydi. Çünkü bu hem onların oy kullanma mücadelesinde sayılarını arttırıyordu hem de daha güçlü bir kamuoyu yaratıp seslerinin duyulmasını sağlıyordu. Ancak zamanla beyaz erkekler, hak arayışında siyahlarla beraber yer aldıkları için beyaz kadınları eleştirdi. Bu da beyaz feministlerin siyah kadınlar konusunda politikleşmesine ve onları yavaş yavaş saf dışı bırakmalarına sebep oldu. Kadın hareketinin önde gelen isimlerinden Susan B. Antony ve Elizabeth Cady Stanton kölelikten kurtulan siyah erkeklerin, beyaz kadınlardan önce oy kullanma hakkına sahip olabileceğini öngörünce ırkçı bir tepki göstererek onların köle olduğunun altını çizmişler ve siyah kadın delegeleri dernek toplantılarına açıkça almamaya başlamışlardı. Verdikleri bu tepkiler yüzünden ortaya çıkan ırkçı atmosferi hisseden siyah kadınlar beyaz feminist akımdan uzaklaşmışlardı. (Davis, 1994, s. 81) Buna karşın destek arayışları devam eden süfrajette işçi sınıfının desteğini almak için The Revolution gazetesinde oy hakkının kadın için çalışma hayatında eşit şartlar yaratacağını her fırsatta hatırlatıp “Eşit İşe, Eşit Ücret” sloganını aralıksız tekrarlıyorlardı. Ancak birkaç kadın işçi lideri ikna etseler de işçi kadınlar çok soyut görünen bu eyleme katılmaktansa çalışma koşullarını, ücretlerini ya da çalışma saatlerini değiştirmek için mücadele etmeyi daha gerçekçi ve mantıklı buluyorlardı. Emek sömürüsüne maruz kalan

kadınlar her ne kadar cinsiyet eşitsizliğiyle karşılaşsalar da evlerinde kocalarıyla, babalarıyla, kardeşleriyle bir araya geldiklerinde ortak düşmanın kapitalist sistem, patron olduğu gerçeğiyle yüzleşiyorlardı (Davis, 1994, s. 138-139). Ancak Susan B. Antony'ye göre cinsiyetçilik sınıf eşitsizliği ve ırkçılıktan daha eziciydi: "Bu cumhuriyetin çalışan erkeklerinin sahip olduğu en büyük avantaj en mütevazı yurttaşın bile ister siyah olsun ister beyaz ülkenin en zengin oğluyla bile eşit şansa sahip olmasıdır" (Harper 1972, Akt. Davis, 1994, s. 139). Bu açıklama Antony'nin ya da beyaz feminizmin gerçeklikten ne kadar kopuk olduğunu bir ifadesidir. Siyahlar ya da işçi sınıfı politik eşitliğin, ekonomik eşitliği getirmede çok iyi biliyorlardı. Ancak yine de çalışan kadınlar bir süre sonra oy hakkı kazanmanın onlara çalışma koşullarını değiştirme konusunda umut olabileceğini fark ederek, harekete ortak oldular. Oy hakkı için güçlü bir gerekçeleri vardı. Onların feminist harekete destek olma sebepleri beyaz orta sınıf kadınlarından çok farklıydı. Sosyalist İşçi Partisi üyesi Lucy Parsons, Antony'nin söylediklerinin aksini söylüyordu: "Bu kadar aptal olan biri var mı? ...Zencinin üzerine, siyah olduğu için çullanmış olduğuna inanacak kadar?" Hiç de değil. Bu, o yoksul olduğundan, bağımlı olduğundan. Bir sınıf olarak, Kuzeyin beyaz ücretli-köle kardeşinden daha yoksul olduğundan" (Asbaug 1976, Akt. Davis, 1994, s. 150).

Özellikle tekstil fabrikalarındaki ilk işçilerin kadın olması, ancak daha sonra kadınların sanayi üretiminden çıkarılışı büyük bir ironiydi. Çalışan kadınlar toplumda var olma çabasını ağır bedeller ödeyerek verirken, çalışmayanlar içinse durumun bir de psikolojik boyutu vardı. Kadınların ömürlerinin yarısını harcadıkları ev işi maddi bir getirisi olmadığı için ne eşleri ne de toplum tarafından bir şey ifade etmiyordu. Aslında işçi gücünü yetiştiren, ihtiyaçlarını karşılayıp onu işe hazırlayan ev kadını olsa da üretimle doğrudan bağlantılı olmadığından işveren için onun emeğinin hiçbir kıymeti yoktur. Yani kapitalist sistem için sadece doğrudan kâr sağladığı işçi kitlesinin varlığı esastır.

1960'ların sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri'ndeki feminist hareket içinde siyah kadınların deneyimlerini ve mücadelelerini analiz etmeye odaklanan siyah feminizm siyah kadınların ana akım feminist hareket içinde yaşadıkları dışlamalara haklı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Siyah feminizm, standart feminist teorilere eleştirel yaklaşarak, bu teorilerin beyaz kadınların deneyimlerini ve birinci dünya sorunlarını temsil ettiğini ifade etmiştir. Siyah erkeklerle ırk paydasında birleştikleri için bazı beyaz feministlerin benimsediği erkeklerden ayrılıkçı konumu da reddetmiştir. Siyah kadınlar bir yandan cinsiyetlerinden ötürü bir baskı yaşarken, öte yandan da etnik kimliklerinden ötürü bir ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıklarını yani çifte baskı altında olduklarını vurgulamışlardır. Örneğin, feminizmin birinci dalgasının en

somut kazanımı olan oy verme hakkını beyaz kadınlar 1920'de elde ederken, siyah kadınlar yaklaşık elli yıl daha beklemek zorunda kalmıştır (Waxman, 2020). Halbuki aynı etnik kökenden gelmelerine rağmen siyah erkekler 1870'de beyaz kadınlardan önce oy kullanma hakkına sahip olmuştur. Siyah kadınlar hem kadın hem de siyah olmanın çifte dezavantajını yaşamıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavram olarak hayatımıza feminizmle girse de aslında bu durum Antik dönemlerden beri kadınların hayatlarının acı bir gerçeğiydi. Zaman içinde bu eşitsizlik daha da derinleşse de erkeklerle aynı işleri yapan köle siyah kadınlar bu eşitsizliğin henüz farkında değildi çünkü kölelik şartlarında kadın erkek eşitti. Kadınlar da erkekler gibi ağır işlerde çalıştırılıyorlardı.

Köle çalıştıran tekstil, kenevir ve tütün fabrikalarındaki işgücü büyük oranda köle kadın ve çocukları kapsıyordu... Köle kadın ve çocuklar bazen, şeker rafinerisi ve pirinç öğütme türünden 'ağır' endüstrilerde çalışıyorlardı... Taşımacılık ve kerestecilik gibi diğer ağır endüstriler de köle kadın ve çocukları büyük yaygınlıkla kullanıyorlardı. Kadınlar, kömür madenlerinde, demir dökümhanelerinde çalışamayacak ya da oduncu ya da amele olamayacak kadar 'kadımsı' değillerdi. Kuzey Carolina'da Santee Kanalı inşa edilirken, iş gücünün yüzde ellisi köle kadınlardı. (Starobin 1970, Akt. Davis, 1994, s. 31).

Kölelik dönemi düşünüldüğünde siyahların anaerkil bir toplum olduğunu söylemek yanlış olmaz. Efendilerin köleleri arasındaki babalıklarını reddetmelerinden dolayı çocuk üzerindeki tüm vesayetin anneye verilmesi, çocukların kayıt altına alınırken baba adı yazılmadan sadece anne adını kullanmaları ister istemez bu anaerkil düzene hizmet etmiştir (Davis, 1994). Halk arasında Moynihan Raporu olarak bilinen Zenci Ailesi Raporu bu köle düzenine erkek egemenliği sokmak için yapılan bir devlet araştırmasıydı. Bu rapora göre siyahi toplum anaerkil düzeninden dolayı her alanda eksik kalmıştı. Yetersiz beslenmenin, tıbbi destek eksikliğinin, kötü yerleşimin sebebi ırk ayrımı değil erkek otoritesinin eksikliği denilerek tüm fatura kadınlara kesilmişti. Daniel Moynihan raporuna göre siyahlar gelişen Amerikan toplumuyla uyuşmuyor hep geride kalıyordu. Bunun sebebi de onların anaerkil yapıya sürüklenmiş olmalarıydı (Moynihan, 1965, s. 30). Köle sahiplerinin kendi çıkarları için kurduğu bu anaerkil düzen, sanayileşmenin bir yan ürünü olarak gelen dişilik ideolojisiyle ve hiyerarşik cinsel rollerle çatışıyordu. Ancak sanayi devrimiyle ve köleliğin kaldırılmasıyla birlikte siyah ailelerde de kadının ev içindeki gücü de yavaş yavaş azalmıştı. Endüstriyel kapitalizmin getirdiği ev ve halk ekonomisi arasındaki kopuş kadının aşağı olan konumunu daha da netleştirdi ve kadının yeri özel alana itildi.

Feminizm, toplumda cinsiyet eşitsizliğine dair birçok konuya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu bağlamda, özel alan ve kamusal alan kavramları, feminizmde önemli bir rol

oynamaktadır. Özel alan genellikle ev, aile ve kişisel ilişkilerin bulunduğu kadınla ilgili olan alanlardır. Kamusal alan ise toplumun geniş kesimlerine hitap eden, halka açık; ekonomik, siyasi ve sosyal faaliyetlerin yürütüldüğü, örgütlenme, yönetim ve karar alma süreçlerinin yapıldığı alanlardır. Bu alanlar, geleneksel olarak erkeklerin egemen olduğu alanlar olarak kabul edilir. Aklın, bilimin ön plana çıktığı Aydınlanma çağında bile kamu/özel ayırımına gidilerek erkek kamu, kadın ise özel alanla özdeşleştirilmiş ve cinsiyete göre alan düzenlemesi yapılmıştır.

J.J. Rousseau kamusal ve özel alanlarda erkek ve kadın ayırımını sosyal düzenin temel bir özelliği olarak görmektedir. Erkek "aklı" temsil etmekte ve onu kamusal alana uygun hale getiren ise onun "akıl yürütme" yeteneği olmaktadır. Buna karşın, kadın bedeni ile özdeşir ya da bedeni temsil eder. Kadının üreme sürecindeki bu rolü ise onun, özel ve ailevi alanda faaliyet göstermesinin nedenidir. Kadının özel alanla sınırlandırılması sosyal düzen için gerekli olduğu ileri sürülen "doğal hiyerarşinin" önemli bir kısmını oluşturmaktadır. (Ersöz, 2015, s. 80-102).

Kadınlar onlara dayatılan annelik, ev hanımlığı gibi sosyal rollere karşı çıkıp, kendi istekleriyle ya da tamamen ekonomik zorunluluklardan dolayı çalışmak istediklerinde doğal karakterlerinin dışına çıktıkları için yapacakları herhangi bir iş için yeterli görülmeyip aynı işi yapan bir erkekten çok daha fazla emek sömürsüne maruz kalmıştı. Cinsiyetçilik kapitalist çark için insafsızca düzenlenmiş yeni bir kâr kapısı olmuştu. Feministlere göre, özel ve kamusal alanlar arasındaki ayırım, kadınların toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğinin kaynağıdır. Kadınların özel alana hapsolması, onları kamusal alanda erkeklerle eşit şekilde yer almaları ve toplumsal hayatta aktif katılımcılar olmaları konusunda engellemektedir. Bu bağlamda, feminizm özel alanın kamusal alanla birleştirilmesini savunarak, kadınların kamusal hayatta aktif katılımcılar olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan, siyah kadınların iş hayatındaki tecrübeleri elbette beyaz kız kardeşlerinininkinden çok farklıydı. Onlar kölelik zamanlarında, sahiplerine yeterince kadınsı görünmediklerinden erkeklerle eşit muamele görmüşlerdi. Siyahların emek sömürsünde cinsiyet eşitsizliği yoktu. O yüzden beyaz feministlerin hakaret olarak gördükleri özel alana itilmiş olmayı onlar armağan olarak görüyor, ev kadını olmanın keyifli yanına odaklanıyorlardı.

2. Kimberlé Crenshaw ve Kesişimsellik Kavramı

Beyaz feminizm evrensel bir anlayış benimsediğini savunsa da genellikle beyaz kadınların sorunlarına odaklanmaktadır. Ancak siyah feminizm, farklı kültürel ve ırksal deneyimlere sahip kadınları da içeren daha kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektedir. Siyah feminizm, cinsiyet ve ırk gibi farklı kimliklerin etkileşimini gözeterek çeşitliliği ve kesişimsellik kavramını öne çıkarır. Kadınların deneyimlerinin sadece cinsiyet temelli bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda

ırk, sınıf, cinsel yönelim ve diğer faktörlerle etkileşimini göz önünde bulundurur. Bu sayede siyah feminizm, daha bütüncül bir perspektif sunarak kadınların çok boyutlu kimliklerini ve deneyimlerini anlama çabasında önemli bir rol oynar. Ayrıca, kesişimsel bakış açısıyla farklı kimliklerin ve deneyimlerin birbirini etkilediğini vurgulayarak daha kapsayıcı bir hareketin oluşmasına da katkı sağlar. (Tong & Botts, 2021, s. 169)

Avukat olan Kimberlé Crenshaw'un, kesişimsellik kavramını geliştirmesine ilham veren davalarından biri DeGraffenreid v. General Motors (GM)'dur. Bu dava, General Motors şirketine karşı açılmış bir cinsiyet ve ırk ayrımcılığı davasıydı (Coaston, 2019). Şirket küçülmeye gideceğini, bu sebeple kıdemi görece daha düşük olan işçileri işten çıkarma kararı aldığını açıkladı. Fakat GM 1964'e kadar zaten siyah kadınları işe almıyordu. Bu 1970'de General Motors şirketinde çalışmakta olan siyah kadınların hepsinin işten çıkarılması anlamına geliyordu. Yani davacı kadınların çoğu siyah oldukları için o tarihlerde bu şirkette çalışma hakkına sahip olmadıklarından dolayı kıdem hakkı kazanma imkanları yoktu. Mahkeme "siyah kadın" diye tanımlı bir grup olmadığını dava için ya ırk ayrımcılığı ya da cinsiyet ayrımcılığı şeklinde başvurulması gerektiğine hükmetti. Ancak GM fabrikasında hem kadınlar hem de siyah erkekler çalıştığından ne ırkçılık ne de cinsiyet ayrımı için dava açılabilirdi. Aslında işe alınan kadınların hepsi beyaz ve işe alınan siyahların hepsi erkekti. Crenshaw, bu davayı incelerken, bu kadınların hem cinsiyet hem de ırk temelinde çifte ayrımcılığa maruz kaldıklarını fark etti. Bu deneyim, onun kesişimsellik kavramını geliştirmesinde önemli rol oynadı. Bir diğer etkili dava Anita Hill & Clarence Thomas davasıydı. Bu dava siyah kadınların sadece beyaz erkeklerin değil, soydaşları olan siyah erkeklerin de zorbalığına maruz kaldığını göstermesi açısından önemliydi. Davacı Anita Hill siyah bir avukattı. O dönemde Yüksek Mahkeme adayı olan Afrikalı Amerikalı yargıç Clarence Thomas'ın kendisine cinsel tacizde bulunduğunu iddia etti. Neredeyse tamamı beyaz olan Yüksek Mahkeme'de siyahların sorunlarını adaletli bir şekilde çözebilecek tek yargıç olduğu düşünüldüğünden siyah kadınlar Avukat Hill'in arkasında durmadılar çünkü bu taciz skandalının dile gelmesiyle, zaten zor elde ettikleri statü sahibi olma imkanını yitirmek istemiyorlardı. Dolayısıyla siyah feministler olaylara salt cinsiyetçilikle yaklaşmadı, onlar için mücadele ettikleri ırkçılık da bir o kadar önemliydi. Eğer Hill beyaz bir yargıcın tacizine uğrasaydı sesini çıkarması için muhtemelen gerekli desteği bulacaktı. Ancak siyah feministlerin duydukları bu kaygı ve ikilem onun yalnız kalmasına ve destek bulamadığı için sessizliğe gömülmesine neden oldu (Tong & Botts, 2021, s. 179). Olayı sınıfsal olarak da ele almak mümkündü. Eğer avukatlık konumundaki kişi erkek, yargıçlık konumundaki kişi kadın olsaydı Hill böyle bir olay yaşamazdı. Muhtemelen üst

statüde bir erkek olduğundan Clarence, olayın kendi aleyhine sonuçlanmayacağından emindi. Anita Hill ırk, sınıf ve cinsiyet ayrımının kesiştiği o kavşakta yalnız bırakılmıştı.

Bazı feministler, feminizmin çok sayıda alt kategoriye ayrılmasını eleştirmiş, bu güç bölünmesinin onları olumsuz etkileyeceğini savunmuştur. Tüm kadınları güçlerini birleştirip ortak bir paydada, cinsiyet paydasında buluşmaya teşvik etmişlerdir. Ancak siyah feminizm kendine has sorunları olan siyah kadınların benzersiz deneyimlerini ve birden fazla ayrımcılığa maruz kalmalarını vurgulayarak bu eleştirilere tepki göstermiştir. Kesişimsellik kavramı sayesinde bu hareket farklı kimlik özelliklerini ve deneyimleri bir arada ele alarak daha güçlü bir platformda kadınları birleştirmiştir. Kesişimsellik kavramını gelişimi siyahi feminizme katkı yapmış ve feminist düşüncüyü zenginleştirip kadın hareketinin daha geniş bir vizyona sahip olmasını sağlamıştır. Kesişimciliğe göre siyah bir kadının yaşadığı bir deneyim onun sadece bir kadın veya sadece siyah olması ile ilgili değildi ve bu iki şeyi birbirinden bağımsız olarak ele almayı reddediyordu. Kimliklerin çok boyutluluğunu ve bunların arasındaki etkileşimin bir arada ele alınması gerektiğini savunuyordu.

SONUÇ

Siyah feminizm, kadın hareketinde zaten var olan bölünmenin daha da gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Bu ayrışma olumsuz gibi görünse de hareketin daha geniş kitlelere ulaşmasına, daha kapsayıcı ve çeşitlilik odaklı olmasına olanak tanımıştır. Siyah kadınların ve kendilerini beyaz olarak tanımlamayan ya da mevcut beyaz tanımının kalıplarına sığmayan diğer kadınların, haklı mücadelelerinde seslerini daha güçlü çıkarmalarını ve kendi deneyimlerinin ele alındığı bu hareketi özümsemelerini sağlamıştır. Yıllar önce Sojourner Truth da “Düşmanların ortasında bile güçlü hissediyorum çünkü gerçek güçlüdür ve üstün gelecektir” diyerek harekete olan inancını kuvvetle dile getirmiştir (Akbaş, 2022). Buna karşın hareketin alt dallara ayrılmasının bir güç bölünmesine sebep olacağını savunan bazı feministler siyah feminizme karşı çıkmışlardır. Beyaz feministlere göre kadınların maruz kaldığı ayrımcılık cinsiyet temellidir ve bütün kadınlar bu ortak paydada birleşmelidir. Ancak makalede de belirtildiği gibi bu düşüncüyü savunan beyaz feministler, harekete zarar vereceğini düşündüğü için siyah kadınları zaman zaman hareketin dışında tutmayı tercih etmişlerdi. Kadınların Çağı Kulübü’nün siyahi temsilcisi olarak seçilen Josephine St. Pierre Ruffin bir konferansa, yetkili komite tarafından siyah olduğu için kabul edilmemişti. Komite ona beyaz kulübün bir delegesi olarak kabul edilebileceğini söylediğinde kendisi bunu reddetti ve siyah kulübün temsilcisi olarak katılma konusunda ısrar etti ancak nazik olmayan bir şekilde dışarı çıkarıldı. Kadın hareketi içinde aktif olmalarına rağmen yapılan bu ırkçı hareket siyah kadınlar tarafından

teпкиyle karşılanmıştı. Angela Davis'in dediği gibi "Test kadınlığı, fakat her kadın sınavı geçemedi" (Davis, 1994, s. 138). Evrensel kadın deneyimi fikri, tüm kadınların benzer sorunlarla karşılaştığını savunuyordu. Fakat zamanla siyah feministler ve diğer feminist gruplar, beyaz kadınlar için bunun sadece fikir olarak kaldığını, uygulamaya geçmediğini anladı. Siyah feminizm, beyaz kadınların siyahların yaşadıkları sorunları görmezden geldikleri, ırk ve sınıf ayrımını önemsemeden sadece cinsiyet odaklı yaklaşımın yeterli bulunduğu bir atmosferde bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştı.

Siyah feminizme heyecan verici bir bakış açısı kazandıran keşişimsellik kavramı ırk, cinsiyet, sınıf ve diğer sosyal kimliklerin birbirleriyle etkileşimini vurgulayan bir perspektif benimser. Siyah feminizm, her bir kadının deneyiminin eşsiz olduğunu, olaya sadece cinsiyet temelli yaklaşmanın yavan kalacağını, sorunun çözümü için tüm bileşenlerin etkileşiminin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur. Böylece olaylara daha bütüncül bir perspektifle yaklaşarak kadınların çok boyutlu kimlikleri ve deneyimleri ele alınmış oldu. Siyah feminizm, siyah kadınların toplumsal konumlarını ve eşitsizliklerini görünür kılarak toplumsal adalet mücadelesine katkıda bulunmayı hedefledi. Ayrıca, keşişimsellik ilkesini benimsediği için hareketin daha bütüncül ve adil olmasına katkı sağladı. Beyaz feminizmin sadece orta sınıf kadınların sorunlarına odaklanmasına karşın, siyah feminizm sınıf farkının sebep olduğu eşitsizliğe de vurgu yaparak işçi sınıfı kadınların da sorunlarına değindi. Feminizmin alt kategorilerinin birlikte mücadele potansiyelini zayıflatıp güç bölünmesine sebep olduğunu savunanlar bu bölünmenin sorunu bütünsel ele almaya engel olacağını ve tüm kimliklerin deneyimlerinin eşit olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşündüler. Bazıları daha da ileri giderek asıl bu yaklaşımın ayrımcılık olduğunu savundular. Siyah feminizm tüm bu tartışmalar ve eleştiriler ışığında daha kapsayıcı ve adil olmayı ilke edinerek ve çeşitliliği kucaklayarak şekillenmiştir. Tüm bu yorumlar kendi içinde hareketi olumsuz etkiliyor gibi görünse de feministlerin olaya daha geniş bir pencereden bakmasını ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve adalet için daha güçlü bir hareket oluşmasına sebep olmuştur.

Kimberlé Crenshaw feminist literatüre kazandırdığı keşişimsellik kavramı ile harekete yeni bir boyut kazandırmış ve çok boyutlu kimliklerin varlığını akademik çalışmalarda görünür kılmıştır. Bu hareket siyah feminizm olarak tanımlansa da beyaz kadınları, Latin kadınları, Asya kökenli kadınları, yerli kadınları ve diğer tüm kadınları içine alan bir hareket olmayı hedeflemektedir. Çünkü siyah feminizm, sadece siyah kadınların değil tüm kadınların tecrübelerinin ve mücadelelerinin birbirini etkilediğini ve farklı kimliklere sahip kadınların bir

araya gelerek güçlerini birleştirmelerinin bu hareketi daha etkili hale getireceğini savunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adichie, C. N. (2014). *We should all be feminists*. İngiltere: Fourth Estate.
- Akbaş, S. (2022, mart 22). *Sojourner Truth: Ben Kadın Değil Miyim?* İkaros and Partners: <https://blog.ikarosandpartners.com/sojourner-truth-ben-kadin-degil-miyim> adresinden alındı
- Bakırcı, Ç. M. (2017, Ağustos 2). *Transseksüel Bir Bilim İnsanının Seksizm ile Mücadelesi*. evrimagaci.org: <https://evrimagaci.org/transseksuel-bir-bilim-insaninin-seksizm-ile-mucadelesi-5190> adresinden alındı
- Coaston, J. (2019, May 28). *The Intersectionality Wars*. vox.com: <https://www.vox.com/the-highlight/2019/5/20/18542843/intersectionality-conservatism-law-race-gender-discrimination> adresinden alındı
- Davis, A. (1994). *Kadınlar, ırk ve sınıf* (Çev. İnci Çeliker). İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Ersöz, A. G. (2015, nisan). Özel Alan/Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın Doğası ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, s. 80-102.
- Grady, C. (2018, Temmuz 20). *The waves of feminism, and why people keep fighting over them, explained*. www.vox.com: <https://www.vox.com/2018/3/20/16955588/feminism-waves-explained-first-second-third-fourth> adresinden alındı
- Lear, M. W. (1968, Mart 10). İkinci Feminist Dalga. *The New York Times*.
- Moynihan, D. (1965). *The Negro Family*.
- Otobe, N. (2014). Resource Guide on Gender Issues in Employment and Labour Market Policies: Working towards Women's Economic Empowerment and Gender Equality. *International Labour Office*, s. 82. International Labour Office. adresinden alındı
- Tong, R., & Botts, T. F. (2021). *Feminist düşünce* (Çev. Beyza Sumer Aydaş). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- TÜİK. (2023, Mart 6). *İstatistiklerle Kadın, 2022*. data.tuik.gov.tr: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668#:~:text=Y%C3%B6netici%20pozisyonundaki%20kad%C4%B1n%20oran%C4%B1%20%20,y%C4%B1%20%20,C7%20oldu> adresinden alındı
- Waxman, O. B. (2020, Ağustos 17). *'It's a Struggle They Will Wage Alone.'* *How Black Women Won the Right to Vote*. www.time.com: <https://time.com/5876456/black-women-right-to-vote/> adresinden alındı